

A TRĂI, A SCRIE

Ediție îngrijită de Angela Martin

EDITURA LIMES
Cluj-Napoca, 2009

TEROAREA ILUZIEI

O convorbire cu Crisula Ștefănescu	7
Cuvânt înainte la prima ediție	7
Post-scriptum – Augustin Buzura	91

TENTAȚIA RISIPIRII

Precizări incomode	105
Pseudojurnal	107
Din culisele cenzurii	179
Recurs la memorie: <i>Fețele tăcerii</i>	199
Capcanele candorii: <i>Vocile nopții</i>	215
Memoria risipirii	229
Victoria unui învins	237
Simple mărturisiri	243

CÂTEVA INTERVIURI

„Am fost mereu în situația de a recupera”	253
„Adevărul înseamnă și ceea ce nu ne convine”	265
„ <i>Refugii</i> – un roman românesc lansat la New York”	285
„Modele trec, demodații rămân”	297
„Iepurii de odinioară au îmbrăcat blănuri de tigri”	309
„Orice succes este, la noi, un... insucces”	331
„Avem mult prea multe genii și prea puțină literatură”	339
„M-am retras din lumea literară din lipsă de timp”	349
„Romanul se face din talent, cultură multă, experiență de viață și muncă până la epuizare”	359
„Mai mult decât propria-mi suferință mă doare suferința altora”	371
„Nu te iartă nimeni pentru ce n-ai fost în măsură să faci”	385

Cuvânt înainte

Am obiceiul ca, la sfârșitul anului, în preajma sărbătorilor de iarnă, când trimit felicitări și-mi sun prietenii risipiți prin toată lumea, să mă întorc cu gândul în urmă. Este perioada în care mă uit prin albumele de fotografii, prin cutiile cu scrisori, prin teancurile cu lucrări, manuscrise, caiete de însemnări, în căutarea timpului... trecut. Uneori mi se întâmplă să fac și descoperiri. Dau peste câte o fotografie dintr-un loc în care nu-mi aminteam că am fost sau un chip al cuiva care mi se ștersese complet din memorie, ca și cum nu ar fi existat, sau câteva pagini scrise cândva la repezeală într-un caiet, o lucrare nepublicată, câteva versuri, o schiță a unei piese, un proiect ce nu s-a materializat.

---

* Publicată inițial în volumul *Teroarea iluziei*, Editura Polirom, 2004.

Câteodată mă minunez cum am putut să las să treacă ani și ani fără să revin asupra unui proiect sau chiar a unei lucrări încheiate, în cazul de față, asupra unui manuscris care putea fi publicat încă din ianuarie 1990. Este vorba despre transcrierea unei lungi convorbiri pe care am avut-o cu Augustin Buzura în decembrie 1989, la München.

Eram pe atunci cercetător-analist la secția de cercetare a postului de radio „Europa Liberă” și mă ocupam de cultură și de fenomenul de disidență din cultură. Despre rolul pe care l-a jucat secția de cercetare, transformată ulterior în Institut de cercetare, în informarea Occidentului cu privire la politica economică, socială și culturală se știe foarte puțin în țară sau deloc. Poate într-o zi vor apărea și lucrări de referință.

Pe scurt, secția de cercetare a „Europei Libere” scotea un buletin informativ, sub forma unei reviste, în limba engleză, unde erau publicate lucrările cercetătorilor și analiștilor de la toate secțiile naționale, lucrări care comentau evenimentele recente sau analizau evoluții înregistrate pe o perioadă mai îndelungată. Buletinul informativ al „Europei Libere” era o sursă de prima mână pentru mass-media occidentale, pentru ambasade, universități, cercetători interesați de fenomenele politice și culturale din țările comuniste.

În cei zece ani în care am lucrat în secția de cercetare a „Europei Libere”, am publicat cam o sută treizeci de lucrări – comentarii ori analize ale unor evenimente sau fenomene politice și culturale. Am stat în acea perioadă de vorbă cu foarte mulți oameni de cultură care veneau din țară. Informațiile lor erau confidențiale. Nu le puteam folosi în lucrări, însă erau extrem de necesare pentru a avea o imagine cât mai apropiată de realitate și cât mai complexă.

Cum oaspeții noștri urmau, în majoritatea cazurilor, să se întoarcă în țară și să fie chestionați de Securitate în legătură cu cei pe care-i întâlneau în Occident, aveam mare grijă să nu-i expunem inutil. De multe ori, numai un număr limitat de persoane știau despre prezența unui scriitor sau a unui artist la München. Întâlnirile și discuțiile nu aveau loc în clădirea „Europei Libere”, ci acasă sau într-un restaurant nefrecventat de români, fără să înregistrăm, bineînțeles, nimic.

La sfârșitul anului 1989, situația era alta. Căzuse Zidul de la Berlin și avuseseră loc revoluții mai mult sau mai puțin „de catifea” în aproape toate țările comuniste est-europene. Rămăsese doar România, însă începuserăm să ne îndoim că regimul Ceaușescu va rezista.

În acea perioadă, octombrie-decembrie 1989, se afla în Occident, în vizită, Augustin Buzura, despre care scrisesem mereu în ultimii ani. A trecut prin München și am stat de vorbă îndelung, zile întregi. Evenimentele pluteau în aer. Îmi amintesc de o vizită pe care i-o făcusem lui Alexandr Zinoviev, cu care eram prieteni, la început de decembrie, împreună cu Augustin Buzura, ocazie cu care, întrebându-l pe Zinoviev cam cât timp va mai rezista Ceaușescu, am auzit incredibilul răspuns, ce avea să se confirme în curând: „Până la prima ieșire din țară!”.

Cu vreo două zile înainte ca Augustin Buzura să se întoarcă acasă, i-am propus deodată, în timp ce stăteam de vorbă, fără să mizez pe acordul său, să înregistrăm discuția noastră. Spre surprinderea mea, a acceptat. Ascultând ulterior discuția înregistrată, care începe oarecum brusc, pentru că hotărârea de a înregistra a fost spontană, îmi dau seama că ea s-a ordonat din mers, ca și cum ar fi existat un plan, și că n-aș fi putut purta și înregistra un asemenea dialog cu un an înainte.

Convorbirea noastră marchează un moment de cotitură extrem de important, acela al așteptării încordate a unui eveniment hotărâtor pentru destinul țării, dar și pentru destinul individual al celui care vorbește în fața microfonului: Augustin Buzura urmează să se întoarcă în țară după ce a stat aproape două luni în Occident și a asistat, ca noi toți, privind la televizor și citind presa occidentală, zi de zi, la ultimele evenimente din partea aceea de lume pe care, până de curând, toți o credeau uitată de Dumnezeu. Oscilând între speranță și neîncredere, Augustin Buzura își pune întrebări grave la care nu are răspunsuri, dar speră ca evenimentele să i le dea cât mai curând.

După cincisprezece ani, am găsit convorbirea noastră din acele zile frământate din decembrie 1989 la fel de interesantă ca atunci. Or, dacă a rezistat cincisprezece ani înseamnă că merită să fie încredințată tiparului. Este ceea ce fac astăzi.

Crisula Ștefănescu

20 ianuarie 2004

Eichendorf

Crisula Ștefănescu: *Ești de aproape două luni în Occident și am stat îndelung de vorbă, din păcate fără să înregistrăm. Ai venit obosit, tracasat, simțindu-te spiritual într-un impas, la o răscruce, cu dorința de a avea un timp al tău, în care să reflectezi detașat asupra unor lucruri esențiale pentru tine.*

Augustin Buzura: Când ești într-o situație stresantă, îți limitezi foarte mult orizontul. De aceea am dorit să vin aici, să mă detașez de factorii stresanți. Să mă gândesc la ceea ce am făcut și la ceea ce am de făcut de aici înainte, dincolo de ceea ce ar trebui să scriu în acest moment. Să mă opresc și să văd dacă ceea ce fac fac bine. Voiam să cunosc și ce se scrie la ora asta în Occident. Spre ce se îndreaptă literatura.

C.Ș.: *Necon condiționat ideologic.*

A.B.: Necon condiționat în nici un fel. Aceste două luni au fost uluitor de importante în viața mea.

A fost un fel de reeditare, de regândire a ceea ce gândisem acasă, în țară. A fost o confirmare a faptului că avusesem dreptate să mă îndepărtez pentru a vedea mai bine. Am vrut să mă analizez pe mine, cel de până azi, să văd cum sunt, la ce concluzii am ajuns despre literatură și despre lumea în care trăiesc, despre toate. Mi-am reluat fiecare gând, fiecare obsesie, fiecare preocupare. Fiind singur, trăind izolat, numai eu și cu mine, am reanalizat totul. Mi-a folosit foarte mult această perioadă de detașare, când n-am mai fost preocupat de ce mănânc, cu ce mă îmbrac, cum scap de frig și de griji. Plus discuțiile cu alți oameni. Am vrut să aflu cum văd ei lumea în care trăim, cum văd ei istoria.

C.Ș.: *Înțeleg că te găsești într-un moment de cotitură în care vrei sau în care trebuie să optezi.*

A.B.: Exact. Între a fi util momentului și a fi util literaturii.

C.Ș.: *Poate să le servești pe amândouă în același timp...*

A.B.: Asta și vreau. La asta mă și gândesc, cum să împac și capra, și varza. Gândul că ar trebui să renunț, prin opțiune, îl simt ca pe o sfâșiere, ca pe o durere cumplită.

C.Ș.: *Marin Sorescu spunea undeva, și trebuie să-ți mărturisesc că nu m-am gândit la asta înainte, că în romanele tale nu există aproape deloc suferință fizică, ci o durere mult mai cumplită, covârșitoare, care este o durere psihică: durerea neputinței.*

A.B.: Cred că lipsa durerii fizice din romanele mele pleacă de la fosta mea meserie, cea de medic. Literar mi-ar fi prea ușor să o descriu. Apoi mi s-a părut și lipsită de importanță. Nu știu, am fost convins că suferința fizică este neesențială. E o observație care nici mie nu mi-a trecut prin minte niciodată. Nu deliberat am eliminat durerea fizică din cărțile mele. Nu cu bună știință, ci instinctiv. Durerea fizică poate fi, în cele mai multe cazuri, lecuită. Durerii morale azi nu prea ai ce să-i faci.

C.Ș.: *Este adevărat. E o temă mult mai pasionantă. Am văzut că ești împotriva temelor impuse în literatură și găsec că-i normal să fie așa. Nu crezi însă că unele teme sunt impuse de moment?*

A.B.: Ba da, absolut. Eu tot timpul visez teme general umane care să depășească momentul, dar, din păcate, istoria, timpurile pe care le suportăm îmi impun temele. Până la urmă, am găsit un compromis. M-am gândit că relația dintre om și istorie, dintre om și ambianță poate fi clădită și cu cărămizile pe care ți le oferă momentul. Mă gândeam, de pildă, că, la urma urmei, Biblia, care este o istorie în primul rând, istoria poporului evreu văzută de diverși profeți din diferite unghiuri, sau Noul Testament, istoria lui Christos și a apostolilor săi, pot fi citite și așa sau pot fi luate ca parabole sau ca profeții. Mă gândeam că important e să știi să alegi în viață din ceea ce e în tine sau lângă tine ceva care să depășească momentul alegerii, care să aibă sau să capete o semnificație general umană. Dar asta e o descoperire a mea mai târzie. La început mă lăsam condus de nevoia de a replica imediat unui eveniment. Și cred că, dacă ar fi fost să fac gazetărie așa cum visam eu, o dată n-aș fi scris nici atâtea cărți câte am scris, iar apoi, ceea ce aș fi scris ar fi arătat altfel. Până la urmă, am ajuns la concluzia că trebuie să fac puțină gazetărie cum aș vrea și am început să scriu la ceea ce se cheamă *Bloc notes*, care m-a ajutat să transfer ceva din energia mea nervoasă în altă parte, astfel încât textul prozei să fie eliberat de încărcătura explozivă a momentului.

C.Ș.: *Critica literară a acordat destul de puțină atenție Bloc notes-ului.*

A.B.: Critica a rămas, cu puține excepții, prea puțin interesată de social. Sau, în alte cazuri, a fost vorba despre o convenție tacită. S-au lăsat lucrurile în seama cititorului, să le descopere singur. Poate ai observat că aproape nici o carte a mea nu este analizată la obiect. Uneori cu bună știință, criticii căutau o temă laterală și o discutau, tocmai pentru a-mi da posibilitatea să mai scot și celelalte cărți.

C.Ș.: *În Bloc notes ai scris aproape obsedant despre mineri. De ce? În general, mediul în care se desfășoară acțiunea romanelor tale este cel*

urban și totuși, în ultimul roman, Drumul cenușii, ai spus lucruri tulburătoare despre țărani. Te-ai gândit să scrii cândva și un roman cu și despre ei?

A.B.: Ciudat este că primul meu gând a fost să scriu despre ei, despre țărani. Am și debutat, de altfel, cu o povestire despre țărani. Era mediul pe care-l cunoșteam cel mai bine. Mă gândesc la țărani din Maramureș, dar mare diferență între ei și ceilalți nu e. Eram pe atunci de părere să scriu numai despre ceea ce cunosc îndeaproape.

De fapt, am trăit și în mediul de țărani, și în cel de mineri, iar de vreo treizeci de ani încoace, în cel intelectual. Tata a lucrat în mină. La minele din Dealul Crucii. Apoi la „Phoenix”, la uzinele de plumb din Baia Mare, unde a fost topitor. De aici i s-a tras și moartea. A murit intoxicat cu plumb. A avut o viață teribil de complicată.

C.Ș.: Te-ai gândit să o reconstitui?

A.B.: Nu, nu m-am gândit niciodată. A fost pentru mine mai mult un fel de legendă, pentru că el nu vorbea niciodată despre ceea ce a fost viața lui.

C.Ș.: Ce amintiri păstrezi din perioada copilăriei?

A.B.: Oh, a fost o perioadă tare ciudată. Primul lucru de care mi-aduc aminte ține de război. A venit tata de la fabrică și a spus: „A început războiul. Baia Mare e plină de refugiați”. Acesta e primul lucru pe care mi-l amintesc din copilărie, primele cuvinte.

A început apoi o perioadă înspăimântătoare. Tata a fost dus la muncă forțată de către trupele lui Horthy, deoarece zona respectivă din Ardeal fusese cedată Ungariei. Era la săpat tranșee, undeva, la vreo 15 kilometri de sat. Mai țin minte când l-am văzut pe tata în jug, la propriu. Țăranii erau cu spinările goale și plini de sânge. Au arat pământul cu țărani în jug. Voiau să intimideze populația. Este o imagine care mi-a rămas până astăzi întipărită în minte și în suflet. Asta a fost istoria. Țin minte pentru că se leagă de primele imagini pe care le am despre tata.

Îmi amintesc foarte bine că, mai târziu, tata nu dormea acasă. De frică să nu-l „ia”, să nu-l ridice. Venea pentru scurtă vreme și iarăși dispărea. Război și iar război, de nu mai știam cine cu cine lupta. Trăiam cu spaima în suflet, o spaimă care mi se transmitea de la cei maturi, frică pe care o mai simt uneori și astăzi. Ușile se încuiau mereu, cu niște chei imense, așa cum erau la casele țărănești. Ei bine, zgomotul ăsta parcă-l aud și azi. Apoi s-a terminat războiul. Au venit rușii. A venit și colectivizarea. Tata, fiind din „clasa muncitoare”, era mai puțin expus.

Așa că podul casei noastre s-a umplut de lume. Mi-aduc aminte de mașinile negre ale Securității care umblau să-i ia pe „chiaburii” satului. Preotul a dormit foarte multă vreme la noi în pod. Și mulți alții. Luam seara scara și le-o puneam dimineța, când plecau la ei acasă, pentru că operațiile Securității aveau loc numai noaptea.

C.Ș.: *Ce religie aveau părinții?*

A.B.: Tata, unit, mama, ortodoxă.

C.Ș.: *Și preotul?*

A.B.: La noi în sat era o curiozitate. Preotul, Gheorghe Gheție, făcea slujbe la ambele biserici, și la cea ortodoxă, și la cea unită. Acestui preot îi datorez indirect foarte mult. Locuia în spatele casei noastre, la vreo 50 de metri. Era un intelectual de clasă și, în vremea perchezițiilor, și-a mutat întreaga bibliotecă la noi, drept pentru care am citit enorm în perioada respectivă. Preotul mai avea o calitate. Mai târziu, după ce am făcut psihiatria, am încercat să-l înțeleg. Casa lui, de fapt curtea casei lui, era plină de bolnavi psihic aduși din toată țara, inclusiv din Dobrogea. El îi ducea la o biserică veche de prin secolul al XV-lea.

C.Ș.: *Mai există?*

A.B.: Nu, era o bisericuță care, după ce a fost declarată monument istoric, a fost lăsată în paragină și o furtună a spulberat-o. Deci îi ducea pe acești bolnavi în biserică, noaptea, și le citea niște slujbe. Tata îl ajuta, pentru că, de obicei, îi ducea legați la biserică și apoi veneau pe picioarele lor, vreau să spun fără să mai fie legați, eliberați de duhurile rele după slujbele respective. Pământul preotului era învecinat cu pământurile noastre, drept pentru care mama era înspăimântată și-mi spunea mereu să țin ușa încuiată: „Ai grijă să nu-ți faci ceva nebunii popii”. Acesta a fost primul meu contact cu psihiatria.

C.Ș.: *Cum de te-ai gândit să faci psihiatria?*

A.B.: Oh, asta e o hotărâre pe care am luat-o mai târziu. N-are nici o legătură cu preotul și cu nebunii lui, deși ca medic am încercat, pe baza amintirilor, să reconstitui diagnosticele bolnavilor popii. Unele mi le-am explicat, altele, nu. Mi-aduc aminte de un epileptic pe care l-au dus legat de căruță, în status, așa zice azi, și care s-a întors „restabilit”, să spunem. Era un miracol. Preotul făcea miracole. Cred că era și una din cauzele pentru care se bucura de o asemenea autoritate în sat. Pentru el, ca și pentru orice credincios adevărat, Dumnezeu era același, detaliile deosebirii dintre cel catolic și cel ortodox nici nu le mai observa, nu mai aveau importanță.

C.Ș.: *Ce s-a întâmplat cu preotul?*

A.B.: Preotul a murit când eram în clasa a III-a. Dar tot legată de preot a mai fost o întâmplare care m-a urmărit mult timp. Era în octombrie 1944, cred, când au venit rușii în sat. Au fugit maghiarii, armata, vreau să zic, și lumea, de frica răzbunărilor și a cruzimilor, s-a ascuns în pădure. Am fugit cu toții. Aveam un radio cu acumulator și ascultam tot timpul BBC-ul. Nu înțelegeam mare lucru. Cineva traducea, dar traducea în felul lui, mai mult după cum bănuia. Mai prindeam și Radio București, care uneori se auzea destul de bine. Am stat în pădure până când cineva a strigat că vin românii și atunci am ieșit cu toții, cu căruțe, cu copii, cu steaguri, cu prapori, cu tot calabalâcul. Tata, care nu se astâmpăra, fusese de câteva ori în sat să vadă dacă pleacă ungerii, dacă vin românii. Au tras după el și noroc că a alunecat, altfel n-ar fi scăpat cu viață.

Am ieșit, cum spuneam, din pădure și, în loc de români, cum ne așteptam, au venit rușii! Nemții instalaseră în casa noastră, care era pe deal, tunuri, pe care la plecare le-au lăsat așa cum erau, cu muniții cu tot, și au fugit. Primul rus care a intrat în casă s-a uitat în jur și a văzut că pereții erau plini de icoane, de acelea vechi cum erau în Maramureș. Avea un automat și le-a ras pe toate. Țsta a fost primul meu contact cu rușii. Au venit după aceea niște soldați basarabeni, care ne-au ajutat să ne înțelegem cu ei.

N-am mai avut unde să ne ascundem. Rușii nu mai veneau pe drumuri, curgeau de peste tot, de peste dealuri, de pe ulițele laterale ale satelor, în urmărirea nemților și a ungerilor. Am mai încercat noi să ne ascundem, dar ne-am dat seama că e inutil, că nu suntem nicăieri în siguranță, așa că ne-am întors acasă. Când am intrat în curte, am văzut că soldații culeseră toți strugurii din via noastră, îi puseseră într-un ciubăr mare în care fierbea mama rufele, îi călcau cu picioarele, iar peste lichidul respectiv turnau spirt și beau combinația rezultată.

Dar să mă întorc la întâmplarea cu preotul... Când rușii au intrat în sat și l-au văzut pe preot – un om în vârstă, cu barbă mare, albă, o figură de sfânt bizantin –, au vrut să-l împuște. L-au pus lângă o șură din spatele casei noastre și, în clipa în care au vrut să tragă, a apărut un tip, a cărui biografie mi-a rămas până astăzi nedescifrată. O știa preotul, dar n-a povestit-o nimănui. Deci omul ăsta a vorbit cu rușii, în rusește, bineînțeles, și i-a salvat viața. Drept recunoștință, preotul i-a oferit o căsuță să locuiască și, cât a trăit, i-a dat și de mâncare și tot ce i-a mai

trebuit. Pe om îl chema Uray Iuliu. Cred că era polonezo-maghiar. Cunoștea toate limbile slave. Mai vorbea italiana, franceza și germana. El a fost cel care și-a pus în gând să mă învețe aceste limbi. Fiind aproape de noi, venea în fiecare zi să mă învețe. Spunea că o limbă se reține prin poezie, drept care prima poezie învățată de la el era de Horațiu, în dialect napolitan. Și azi țin minte versurile. Numai că, după ce s-a mai gândit, i s-a părut că n-am început tocmai bine și a decis că ar fi mult mai potrivit să începem cu franceza. După o vreme a spus că ar fi mai bine să combinăm studiul limbii și cunoașterea lumii, așa că am pornit să facem insectare. Casa lui era îngrozitoare. Toți pereții erau plini cu insectare.

C.Ș.: Ai folosit ceva din datele lui în crearea unui personaj?

A.B.: Foarte puțin, deși mă obsedează. Nu știu de unde să-l prind. Terminasem liceul și tot mă mai întâlneam cu el. Venea noaptea târziu, pe la 12 – noi la țară ne culcam odată cu găinile – să mă învețe harta cerului. Biata mama înnebunea de spaimă, credea că-i Securitatea la ușă. După ce a murit preotul, Uray venea zilnic să mănânce la noi, așa că instrucția a devenit și ea mai sistematică. Câteodată Uray dispărea și nu știam unde. Peste ani, când, datorită unor întâmplări, am ajuns învățător într-un sat de munte, la Valea Neagră, m-am pomenit acolo cu Uray, care vindea biblii și ochelari. Mă căuta să continuăm lecțiile de franceză de unde le lăsasem, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat între timp.

C.Ș.: Unde ai făcut școala?

A.B.: Am făcut patru clase la școala din sat, la Berința, apoi în satul vecin, Copalnic-Mănăștur, căci predarea cu șapte clase s-a desființat. La început, mama n-a mai vrut să mă lase la școală. Se temea pentru că distanța era mare și toată zona era plină de lupi. Trebuia să trec un deal, printr-o pădure. A zis să mai stau, să mai cresc. Iar tata spunea că aș fi bun de agricultor. Am fugit pur și simplu, pe geam, la școală, căci ei plecau la lucru și, de frica nebunilor popii, mă țineau încuiat în casă. Mama, săraca, ce să facă? Venea cu mine cu felinarul până în vârful dealului și mă urmărea cu privirea până intram în zona de case a satului vecin. O dată, țin minte, pe mine și pe mama ne-a înconjurat o turmă de mistreți. Era iarnă, noapte, frig teribil. Înnebuniți de spaimă, am stat totuși neclintii. Ne-au dat târcoale și au plecat mai departe. După această întâmplare, mama m-a mutat în alt sat, la o mătușă. Numai că nici acolo n-am stat prea mult, deoarece trebuia să am grijă de copiii mătușii și să-l ajut pe bărbatul ei să facă agricultură, așa că timp de

învățat nu-mi mai rămânea. Până la urmă, m-am mutat la internatul care se înființase pe lângă școală, unde am făcut încă un an. În clasa a șaptea m-am transferat la Baia Mare. Tata lucra la Uzinele Phönix. Era o navetă zilnică de 25 de kilometri. Cum era totuși foarte obositoare, m-au dat la internatul Liceului „Gheorghe Șincai”. După o vreme, tot mama a ajuns la concluzia că nu sunt educat conform ideii ei despre educație, așa că m-a dus în gazdă la o doamnă, o fostă coproprietăreasă a minelor de aur, doamna Pușcașu. Doamna Pușcașu avea bărbatul la Canal, așa că, din 1948 până în 1956, ea n-a mai ieșit din casă. Trăia așa, ca în *Marile speranțe*, numai că, pentru a supraviețui, lua copiii în gazdă. Se ocupa de noi într-un mod special. În primul rând, ziua începea prin citirea unui paragraf din *Codul manierelor elegante*. Apoi ne învăța cum să stăm corect la masă, cu două cărți sub brațe și una pe cap, cum să ne comportăm în prezența unei femei, întotdeauna când intră o femeie în cameră să ne ridicăm, așa că, dacă intra de o sută de ori pe ușă, de o sută de ori trebuia să ne ridicăm în picioare. Era o ceremonie destul de obositoare pentru niște copii.

C.Ș.: *Nu erai singur în gazdă.*

A.B.: Nu. Mai erau doi copii, dintre care unul, al popii din sat, nepotul celui despre care ți-am vorbit înainte, cel care făcea miracole. Am plecat de la doamna Pușcașu, dar peste câțiva ani mama avea să mă ducă din nou la „recivilizat”.

Mama a jucat un rol covârșitor în viața mea. Am avut la terminarea liceului o discuție despre ceea ce ar trebui să devin. Ei, și părerile noastre erau foarte diferite. Eu visam să mă fac sculptor, visam la artele plastice. În afară de ceea ce făcusem la școală, mai desenam cu Uray, care nu era un desenator grozav, dar știa să-ți spună cum să desenezi bine. Desenam așadar, sub îndrumarea lui, insecte și peisaje. Dar, dincolo de desen, ceea ce mă pasiona cu adevărat era sculptura. Trăiam într-o zonă argiloasă și, cum misiunea mea principală de primăvara până toamna era să îngrijesc vacile, toată ziua păzeam animalele și modelam. Aveam sute de modelaje. Figuri omenești.

C.Ș.: *Până la urmă ai ajuns să le modelezi în cuvinte.*

A.B.: Da, nici cu sculptura n-a fost să fie. Școala de pictură din Baia Mare s-a desființat, bani să-mi plătesc lecții particulare nu aveam, iar mamei i se părea profund nereserioasă o asemenea meserie. Tata și-a dat și el cu părerea. I-ar fi plăcut să mă vadă preot, dar nici agricultor n-ar fi fost rău! Oricum, el nu s-a amestecat prea mult și m-a lăsat pe mine să